

Наукові перспективи
Видавнича група

**ВІСНИК НАУКИ ТА
ОСВІТИ**
ISSN 2786-6165 (online)

Bulletin of Science and Education

№ 2(44) 2026

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 2(44) 2026

Київ – 2026

Publishing Group «Scientific Perspectives»
Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

№ 2(44) 2026

Kyiv – 2026

ISSN 2786-6165 Online

УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

Ідентифікатор медіа R40-05847

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-2\(44\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-2(44))

«Вісник науки та освіти»: журнал. 2026. № 2(44) 2026. С. 3860

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління
(Рішення від 02.03.2026, № 1/3-26)

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та
археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та
педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від
23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології
(спеціальність - 035 філологія)**

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів гуманітарних наук та мистецтва

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходиться застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Котельницький Назар Анатолійович – член-кореспондент Української Академії Наук, кандидат історичних наук, доцент кафедри мовної підготовки та міжкультурних комунікацій, ЗВО Університет трансформації майбутнього (м. Чернігів, Україна)

Редакційна колегія:

- ✓ **Азарова Лариса Євстахіївна** - докт.філол.наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету (Україна)
- ✓ **Берест Ігор Романович** - доктор історичних наук, професор кафедри медійних технологій, інформаційної та книжкової справи, Національного університету «Львівська політехніка» (Україна)
- ✓ **Беррі, Стівен** доктор історичних наук, професор, професор епохи Громадянської війни Коледжу мистецтв і наук Франкліна Університету Джорджії (США)
- ✓ **Вуколова Катерина Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Україна)
- ✓ **Гурко Олена Василівна** - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)
- ✓ **Заур Алієв** доктор філософії з історії науки, доктор філософії з політичних наук, доцент, доцент Інституту філософії та соціології НАНА, Азербайджан (Азербайджан)
- ✓ **Оскар Чамоса** кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії Коледжу мистецтв і наук Франкліна Університету Джорджії, (США)

- ✓ **Островський Олександр Олександрович**, доктор філософії, доцент, доцент кафедри філології, Закарпатський угорський університет ім. Ф.Ракоці II (Україна)
- ✓ **Пона, Іоана** кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії Інституту соціальних наук про політику (Франція)
- ✓ **Робак Ігор Юрійович** - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Україна)
- ✓ **Рубан Микола Юрійович** - доктор філософії з історії та археології, член правління Луганського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, голова правління громадської організації "Фонд відновлення залізничної спадщини України" (Україна)
- ✓ **Сайд М. Ісмаїл** доктор наук, професор, професор кафедри англійської мови, Коледж природничих наук і гуманітарних наук, Університет принца Саттама бін Абдулазіза, Аль-Хардж (Саудівська Аравія)
- ✓ **Синявська Олена Олександрівна** - кандидат історичних наук, доцент, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна)
- ✓ **Січкаренко Галина Геннадіївна** - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Україна)
- ✓ **Скляр Ірина Олександрівна** - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант (Україна)
- ✓ **Супрун Володимир Миколайович** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Україна)
- ✓ **Хитровська Юлія Валентинівна** - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Україна)
- ✓ **Юган Наталія Леонідівна** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри літературознавства, східної філології і перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, практичний психолог у закладах освіти, член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, Української асоціації когнітивної лінгвістики та поетики, Міжнародної федерації арт-терапії та самореалізації особистості (Україна)

Статті розміщені в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

- Маринець Н.В.** 3412
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС У ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ЗАКАРПАТТЯ
- Матвієнко В.В.** 3426
ПАРКИ ВІННИЧЧИНИ ЯК ОБ'ЄКТИ ІСТОРИЧНОЇ РЕКОНФІГУРАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТ.
- Михальчук Р.Ю.** 3441
«ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ» В ОСВІТНІЙ, НАУКОВІЙ ТА ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Міщанин В.В.** 3452
ЛЕГЕНДИ ПРО ОЗЕРО СИНЕВИР У СИСТЕМІ МІФІЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ ТА КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ ЗАКАРПАТТЯ
- Мохун Я., Кіцак В.** 3470
ПОЛІТИКА ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО У СФЕРІ ЦЕРКВИ
- Нижник С.В.** 3488
АДАПТАЦІЯ КОНСТРУКЦІЙ ІНОЗЕМНИХ ЗЕМЛЕРОБСЬКИХ МАШИН ДО АГРОЛАНДШАФТІВ ГАЛИЧИННИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА
- Оношко Б.І.** 3503
ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ ВИДАВНИЦТВ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1980-Х РР.
- Рендюк Т.Г.** 3517
МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА МАЛІ МІСТА УКРАЇНИ ЧАСІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
- Родінова Н.Л.** 3532
КОЗАЦЬКЕ БАРОКО ЯК СВІТОГЛЯД: СИНТЕЗ РЕЛІГІЙНОСТІ ТА ГЕДОНІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ХVІІ–ХVІІІ СТ.

УДК 94(477)*6«1917/1919»

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-2\(44\)-3470-3487](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-2(44)-3470-3487)

Мохун Ярослав аспірант кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

Кіцак Володимир кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-7180-0588>

ПОЛІТИКА ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО У СФЕРІ ЦЕРКВИ

Анотація. **Мета дослідження** – проаналізувати політику Павла Скоропадського в сфері церкви та визначити головні досягнення та перешкоди.

Методологічна основа даного дослідження ґрунтується на двох фундаментальних принципах, які визначають вектор наукового пізнання: історизму та об'єктивності). Для досягнення поставлених цілей у ході виконання роботи було активно задіяно широкий спектр наукових підходів. Серед спеціально-історичних методів використовувалися: порівняльно-історичний, що дозволяє виявляти спільні та відмінні риси, закономірності та особливості в історичному розвитку різноманітних об'єктів; історико-системний, який сприяє розгляду об'єкта як складної, взаємопов'язаної цілісності, що функціонує в певному історичному середовищі; а також проблемно-хронологічний, який допомагає простежити динаміку розвитку конкретних проблем або явищ у часовій перспективі. **Наукова новизна** полягає в тому, що до наукового дискурсу вперше залучається суттєвий масив раніше несистематизованих або маловідомих історичних відомостей, ретельно зібраних із різнопланових інформаційних джерел: від опублікованих друкованих видань, періодичної преси того часу та неопублікованих матеріалів з архівних сховищ до глибоких аналітичних монографій та фахових статей, присвячених детальному вивченню політичного курсу Гетьмана Павла Скоропадського. Сформульовані в результаті цього наукового пошуку висновки мають значну теоретичну вагу та практичне значення для поглибленого концептуального осмислення генези та еволюції політики Павла Скоропадського у церковній сфері. Вони

також сприяють виявленню ключових детермінантів, що визначали як основні виклики та перешкоди, з якими стикався цей політичний вектор, так і значні досягнення та здобутки, реалізовані протягом періоду його діяльності. **Висновки.** Однак, попри системні виклики та відверто репресивні заходи, що надходили з боку Московської патріархії, провідні постаті українського національно-церковного відродження, спільно з впливовими політичними колами, незламно продовжували свою наполегливу та багатовекторну діяльність. Вони безперервно відшукували інноваційні шляхи та ефективні стратегії з метою всебічної інституціоналізації та остаточного утвердження повної автокефалії вітчизняної церкви.

Ключові слова: гетьман Павло Скоропадський, Міністерство сповідань, Українська держава, Всеукраїнський Православний Церковний Собор (ВПЦС), митрополит Антоній (Храповицький), Всеукраїнська Православна Церковна Рада (ВПЦР).

Mokhun Yaroslav PhD student of the Department of History of Ukraine, Archeology and Special Branches of Historical Science of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0009-0003-3459-664X>

Kitsak Volodymyr PhD (History), Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Archaeology, and Special Branches of Historical Sciences, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0002-7180-0588>

POLICY OF HETMAN PAVL SKOROPADSKY IN THE SPHERE OF THE CHURCH

Abstract. The purpose of the study is to analyze the policy of Pavlo Skoropadsky in the sphere of the church and identify the main achievements and obstacles. The methodological basis of this study is based on two fundamental principles that determine the vector of scientific knowledge: historicism and objectivity). To achieve the set goals, a wide range of scientific approaches was actively used in the course of the work. Among the special-historical methods used were: comparative-historical, which allows to identify common and distinctive features, patterns and features in the historical development of various objects; historical-systemic, which contributes to considering the object as a complex, interconnected integrity that functions in a certain historical environment; as well as problem-chronological, which helps to trace the dynamics

of the development of specific problems or phenomena in a time perspective. **The scientific novelty** lies in the fact that for the first time a significant array of previously unsystematized or little-known historical information, carefully collected from diverse information sources, is involved in the scientific discourse: from published printed publications, periodicals of that time and unpublished materials from archival repositories to deep analytical monographs and professional articles devoted to a detailed study of the political course of Hetman Pavlo Skoropadsky. The conclusions formulated as a result of this scientific search have significant theoretical weight and practical significance for an in-depth conceptual understanding of the genesis and evolution of Pavlo Skoropadsky's policy in the church sphere. They also contribute to the identification of key determinants that determined both the main challenges and obstacles that this political vector faced, and the significant achievements and gains realized during the period of his activity.

Conclusions. However, despite the systemic challenges and openly repressive measures taken by the Moscow Patriarchate, the leading figures of the Ukrainian national-church revival, together with influential political circles, unwaveringly continued their persistent and multi-vector activity. They constantly sought innovative ways and effective strategies for the comprehensive institutionalization and final establishment of the full autocephaly of the national church.

Keywords: Hetman Pavlo Skoropadsky, Ministry of Confessions, Ukrainian state, All-Ukrainian Orthodox Church Council (AUOCC), Metropolitan Anthony (Khrapovytsky), All-Ukrainian Orthodox Church Council (AUOCC).

Постановка проблеми. Протягом багатоаспектної історичної еволюції, Церква, як провідна релігійна інституція, відігравала вирішальну, а подекуди й авангардну роль у становленні національного культурного простору, формуванні світоглядних засад та утвердженні суспільно-моральних цінностей.

Саме тому, при ґрунтовному дослідженні внутрішньодержавної стратегії Української Держави 1918 року, необхідно приділити пильну увагу доробку гетьманського уряду у площині культурно-просвітницької політики та національної системи освіти, оскільки ці складові були невід'ємною, фундаментальною складовою в складних процесах державотворення. Більше того, культурно-освітня стратегія гетьманського кабінету виходила далеко за межі суто гуманітарного виміру; вона являла собою фундаментальний, визначальний чинник у розбудові модерної української національної державності. Це безперечно засвідчувало глибоке, проникливе

усвідомлення гетьманом Павлом Скоропадським неоціненної ваги духовної культури як консолідуючого стержня для об'єднання та згуртування нації.

Мета дослідження – необхідно провести всебічний аналіз політичного курсу та державотворчої діяльності Павла Скоропадського у конфесійній площині та стосовно релігійного життя України в період Гетьманату.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Ґрунтовне дослідження історичної доби гетьмана Павла Скоропадського, а також, що не менш важливо, його політики у духовній сфері та державно-церковних взаємин, формує надзвичайно міцну підвалину для багатоаспектного наукового аналізу та глибоких історичних розвідок.

Важливою для аналізу в контексті поставленої проблеми була наукова розвідка Олександри Кудлай під назвою «Законотворча діяльність українських урядів доби гетьмана П.Скоропадського в галузі освіти і культури», яка є ґрунтовним аналітичним дослідженням, що розкриває ключові аспекти та суттєві напрямки правотворчої діяльності урядів Української Держави, зокрема в сфері Церкви. Фундаментальною також є праця Богдана Андрусишина, «Церква в Українській державі 1917–1920 рр. (доба Директорії УНР)», в якій проводиться глибокий аналіз та систематизацію матеріалів, присвячених державно-церковним взаєминам та всебічно розкриває особливості церковного життя на теренах України у буремну добу існування Директорії Української Народної Республіки, важлива для порівняльного аналізу. Позаяк особлива увага приділяється взаємовідносинам з православною церквою, яка відігравала провідну роль у духовному житті тогочасної України, розкриваючи її вплив та адаптацію до нових державно-політичних реалій. Також проаналізовано наукову розвідку Алли Анатоліївни Бойко під назвою «Часопис "Церковно-общественная мысль" у контексті преси православної церкви 1917–1918 років» присвячена всебічному аналізу одного з найвпливовіших релігійних періодичних видань, що відіграло значну роль у доленосний період Української революції. Доцільно зосередити увагу на внеску представників наукової спільноти, таких як Горелов В., Заблязюк Д., Реєнт О, та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початком своєї політичної діяльності, як гетьмана Української Держави, Павло Скоропадський виділив значне місце в своїх реформах не тільки економічну чи правову сфери, а й культурно-мистецькій царині.

Уже на початковому етапі становлення Української Держави, у «Законах про тимчасовий державний устрій України», були чітко регламентовані фундаментальні принципи взаємовідносин між світською владою та релігійними інституціями, а також окреслені ключові вектори

співпраці урядових структур з різноманітними релігійними деномінаціями та спільнотами, представленими на її теренах. Окремий розділ, що отримав назву «Про віру», закладав правові норми для упорядкування релігійної сфери, котрі відображали інтенції гетьманської адміністрації щодо оптимізації взаємодії між державою, церквою та суспільством.

Законодавчий акт акцентував на провідному становищі Православної Церкви. Подібний підхід ілюстрував державне усвідомлення виняткової історичної ролі Православ'я у формуванні духовно-етичних засад українського соціуму, його культурної самобутності та національної спадщини[13].

Отже, правова система Української Держави часів Гетьманату, під орудою Павла Скоропадського, прагнула інтегрувати глибоко вкорінену національно-православну спадщину із засадничими ідеалами свободи віросповідання та універсальної громадянської рівності. Цей підхід віддзеркалював передові європейські тенденції у державотворенні початку ХХ століття, закладаючи міцний фундамент для розбудови прогресивної та інклюзивної моделі міжконфесійних відносин на українських землях.

Інституційне оформлення взаємодії між державним апаратом та численними релігійними установами в добу Гетьманату Павла Скоропадського відбулося шляхом заснування у травні 1918 року спеціалізованого відомства – Міністерства сповідань. Цей орган одразу ж набув статусу ключового центрального елемента у державній структурі, якому доручалося всебічне впровадження та координація релігійної стратегії Української Держави.

Суттєвим аспектом інформаційної та просвітницької діяльності міністерства стало заснування власного періодичного друкованого органу – авторитетного часопису «Віра та Держава», перший випуск якого побачив світ вже у червні 1918 року.

Це авторитетне видання виконувало роль офіційного рупора та провідника державної політики міністерства, здійснюючи широке поширення урядових рішень у сфері конфесійної політики, оприлюднюючи важливі документи, представляючи матеріали богословського змісту, а також публікуючи ґрунтовні аналітичні статті, присвячені актуальним питанням церковного життя та розвитку[3].

Таким чином, утворення Міністерства сповідань та запровадження його друкованих органів стало фундаментальним кроком у структуруванні інституційної системи регулювання взаємовідносин між державою та церковними конфесіями. Це істотно сприяло інтеграції духовно-культурного чинника в ключові процеси національного державотворення Української Держави 1918 року.

Особливо варто відзначити, що значна частка духовенства, яке здійснювало свою пастирську місію на території України, походила з українського етнічного середовища. Ця обставина зумовила загалом лояльне та сприятливе ставлення священнослужителів до українського національно-визвольного руху. Провідні представники церковної ієрархії активно інтегрувалися та брали участь у широкому спектрі суспільно-політичних процесів епохи національного відродження та становлення державності [9, с. 67].

У своєму епохальному «Грамоті до всього українського народу» – першому наріжному офіційному акті, проголошеному негайно після утвердження владного апарату – Гетьман Павло Скоропадський недвозначно задекларував ключові принципи рівноправності та громадянської злагоди в новоствореній Українській Державі. У цьому вагомому зверненні очільник держави акцентував увагу на непорушності рівних прав для всіх без винятку громадян, без огляду на їхнє етнічне походження чи конфесійну приналежність. Він палко закликав український народ до національної консолідації та солідарної праці задля розбудови потужної, стабільної та суверенної держави.

Того ж самого доленосного дня було ухвалено фундаментальний «Закон про тимчасовий державний устрій України» [5], який де-факто сформував конституційний фундамент гетьманського правління. У його другому розділі, що мав назву «Про віру», були чітко сформульовані основні засади конфесійної політики держави. У тексті цього законодавчого акта підкреслювалося, що переважна більшість населення України сповідує православ'я.

Від самого початку свого існування, вже в основоположних офіційних документах, уряд Гетьманщини чітко проголосив та закріпив принцип віротерпимості й засаду повної правової рівноправності для всіх своїх громадян, незалежно від їхньої конфесійної приналежності чи віросповідання. Цей безпрецедентний для свого часу крок володів не лише значним політичним, а й потужним символічним виміром. Він яскраво засвідчував незмінне прагнення новоствореної влади до зміцнення суспільної злагоди, забезпечення консолідації народу та запобігання потенційним міжконфесійним суперечкам і конфліктам, водночас підкреслюючи та утверджуючи історично визначену роль православ'я як непохитної духовної основи та наріжного каменю української нації [1, с. 123]. Апогеем цих визвольних церковних прагнень стало скликання Першого Всеукраїнського церковного собору, що проходив у стінах Києва протягом січня 1918 року (з 7 по 20 число). На його порядок денний було винесено кардинальні питання незалежності українського православного життя, ревіталізації самобутніх

національних церковних звичаїв та визначення визначальної ролі Церкви у складній справі національного державотворення та консолідації суспільства. Однак, на превеликий жаль, втілити в життя усю заплановану програму роботи Собору виявилось неможливим. Запеклі воєнні дії, що охопили столицю під час придушення більшовицького заколоту на заводі «Арсенал», вимушили делегатів припинити засідання.

Отже, драматичні події 1917-1918 років не лише загострили давні церковно-політичні розбіжності та суперечності, а й створили значні перепони для негайної реалізації прагнень до створення повноцінної автокефальної Української Православної Церкви. Проте, водночас, вони стали міцним фундаментом для подальших, більш успішних спроб відновлення її суверенного статусу, зокрема, в період існування Української Держави за часів Гетьмана Павла Скоропадського [14].

Від самого початку свого гетьманування, Павло Скоропадський глибоко усвідомлював стратегічне значення та критичну важливість урегулювання питання про канонічний статус, адміністративну підпорядкованість та духовно-культурну місію Церкви в структурі щойно відродженої Української Держави [6, с. 44–48]. Він цілком розумів, що церковна проблематика мала не лише сакральний, а й надзвичайно вагомий політичний вимір, адже від чіткого визначення позиції Церкви безпосередньо залежала легітимність новоствореної державної влади, її здатність до консолідації суспільства, здобуття народної довіри та підтримки серед населення, а також її зовнішньополітичний імідж та міжнародне визнання на світовій арені.

Саме з огляду на це, за особистою ініціативою гетьмана було засновано спеціалізоване відомство – Міністерство сповідань. Керівництвом цим відповідальним міністерством було доручено професору Василю Зіньківському – видатному богослову-мислителю, філософу та освітянину, який незмінно обстоював принцип української церковної автокефалії, її повноцінної самостійності та суверенності.

Проте, здійснення цього амбітного автокефалістського проєкту виявилось вкрай складною та багатогранною справою, сповненою величезних перешкод. Ця проблема мала не лише глибокий внутрішньоцерковний, але й виразно геополітичний вимір, адже Росія, у своїх великодержавних прагненнях, рішуче відмовлялася визнавати суверенність та незалежність української церковної структури.

Чималий сегмент українського духовенства та церковного люду продовжував твердо визнавати духовну юрисдикцію Московського патріарха Тихона, що по суті нівелювало зусилля та суттєво гальмувало поступ ініціатив уряду гетьмана Скоропадського. У своїх "Споминах" Павло

Скоропадський з великим жалем констатував, що абсолютна більшість єпископату та вищих церковних чинів демонструвала відверту ворожість до української ідеї, виявившись неспроможною досягнути весь трагізм національного становища, що на той час стрімко розгорталася як у державотворчій, так і в церковно-релігійній сфері українського буття [1, с. 124]. В умовах такої складної конфігурації гетьман був позбавлений можливості брутально чи примусово запровадити автокефалію, адже подібні дії входили б у гостру суперечність із усталеними канонічними нормами та традиціями, а також загрожували спровокувати повномасштабне протистояння як із Вселенським Патріархатом, так і з Московською Патріархією.

Відтак, релігійна стратегія Павла Скоропадського мусила ретельно вибудовуватись на тонкій грані між глибоким прагненням до повної духовної незалежності України та життєвою потребою підтримувати канонічну правомірність у надзвичайно заплутаному та багатовекторному геополітичному й церковному ландшафті. Це перетворило її на одну з найбільш витончених та чутливих сфер національного державобудівництва в добу Гетьманату, яка синтезувала в собі виважену політичну розсудливість, глибоку далекоглядну візію та чітке усвідомлення доленосного покликання Української Церкви [13].

Незважаючи на безліч перешкод та складні виклики, що виникали як у політичній площині, так і на ґрунті релігійних розбіжностей, Павло Скоропадський неухильно дотримувався принципової позиції щодо нагальної потреби у закріпленні суверенного статусу українського православ'я. Він глибоко усвідомлював, що це є одним із фундаментальних, визначальних чинників у процесі розбудови та зміцнення національної державності. На тверде переконання Гетьмана, повноцінна і справді незалежна держава не може утвердитися без власної, канонічно автокефальної церкви. Така духовна інституція, на його думку, повинна була не лише всебічно задовольняти духовні запити та потреби своїх вірян, а й активно виконувати надзвичайно важливу націєтворчу та консолідуючу функцію [12].

Задля ефективної реалізації цього доленосного стратегічного завдання, урядом Української Держави було ухвалено історичне рішення про скликання Всеукраїнського Православного Церковного Собору (ВПЦС). Головною метою цього потужного церковного форуму було вироблення наріжних принципів канонічної незалежності Української Церкви, чітке визначення її внутрішнього організаційного устрою, а також регламентація взаємовідносин з державною владою. Проведення Собору трактувалося як фундаментальний крок у комплексному процесі духовного

та церковного відродження, якому судилося закласти міцне духовне підґрунтя для утвердження всебічної політичної самостійності України.

Усвідомлюючи, що ключовим аспектом Всеукраїнського Помісного Собору Православної Церкви в Києві стане не що інше, як питання проголошення канонічної незалежності Української Церкви, значна частина вищого духовенства зайняла позицію рішучої протидії самій ідеї проведення цього зібрання. Опір з боку церковної ієрархії був зумовлений глибокими побоюваннями щодо повного відмежування українського православ'я від юрисдикції Московського патріархату. Такий крок сприймався ними як пряма загроза усталеній церковній єдності, що формувалася протягом століть під егідою Російської імперії.

Цю стурбованість підтвердив навіть сам Київський митрополит Володимир, який, будучи одним із найвпливовіших архіпастирів, виступив з офіційним протестом, скерованим до найвищого органу церковного управління – Святійшого Синоду. У своєму зверненні він озвучив глибоке занепокоєння тим, що скликання Всеукраїнського православного церковного Собору може невідворотно призвести до негайного, дострокового проголошення автокефалії Української Православної Церкви, чого московське церковне керівництво всіляко прагнуло уникнути й категорично не бажало допустити [16, с. 174].

Таким чином, вже на початковому етапі втілення концепції церковної самостійності в Україні чітко окреслився глибинний конфлікт. Він розгортався між прагненнями українського національного руху до духовної суверенності та консервативно налаштованою церковною верхівкою, яка непохитно зберігала свою орієнтацію на імперські релігійні центри й принципово відмовляла українському народу в праві на повноцінну духовну самодостатність та церковну суверенність [5].

Водночас, незважаючи на відчутний спротив і цілковиту відсутність державної протекції, українські віряни та окремі високопоставлені ієрархи, що активно обстоювали ідею автокефалії, не полишали спроб отримати офіційний дозвіл на проведення цього масштабного зібрання від щойно обраного Московського патріарха Тихона (Василя Белавіна). До Москви було відряджено кілька представницьких делегацій, які від імені всього українського церковного загалу наполегливо просили благословення та згоду на проведення Всеукраїнського православного собору [17].

Організаційною ланкою, що координувала ці зусилля, виступала Всеукраїнська Православна Церковна Рада (ВПЦР). Хоча формально вона перебувала під проводом високопреосвященного архієпископа Олексія (Дородніцина), однак реальне, операційне управління здійснював харизматичний священник Олександр Маричев, що по праву вважався одним з

найбільш енергійних та впливових діячів українського церковного середовища.

Однак, на противагу цим устремлінням, консервативні, проросійськи налаштовані церковні угруповання, згуртовані довкола так званого «Союзу парафіяльних рад», розгорнули широкомасштабну та агресивну кампанію з метою підризу авторитету та дискредитації ВПЦР [6, с. 174–175].

У підсумку, коли стало очевидним, що повне перешкодження проведенню Всеукраїнського Православного Церковного Собору (ВПЦС) є нездійсненним, Московський Помісний Собор, разом із патріархом Тихоном, виявилися вимушеними шукати певні компромісні рішення. Прийняте компромісне рішення передбачало надання офіційної згоди на скликання регіонального (крайового) церковного зібрання у Києві, проте з обов'язковим збереженням жорсткого та безпосереднього контролю з боку московського церковного центру. Подібний маневр мав на меті дещо послабити наявне напруження серед українського кліру, водночас не допустивши повної реалізації амбітної ідеї абсолютної автокефалії [11, с. 175].

В цілому, робота Всеукраїнського православного церковного собору (ВПЦС) 1918 року розтягнулася майже на цілий рік, будучи розбитою на три окремі етапи або сесії: січневу, червнево-липневу та жовтнево-грудневу [5, с. 173]. Така фрагментована та поетапна організація діяльності Собору була прямим наслідком вкрай турбулентної політичної кон'юнктури, що панувала в Україні, перманентних змін урядів та владних режимів, а також ескалації внутрішньоцерковних розбіжностей, що точилися навколо життєво важливого питання автокефалії Української Православної Церкви.

Урочисте відкриття першої сесії цього знакового зібрання відбулося 7 (20) січня 1918 року в сакральних стінах Софійського собору в Києві – прадавнього та символічного духовного центру українського православ'я [6, с. 45]. Ця важлива подія була відзначена урочистим молебнем та архієрейським богослужінням, що не лише підкреслювало, а й підносило високий сакральний статус цього зібрання. До участі в Соборі були залучені широкі кола представників: ієрархи та священнослужителі, миряни, а також делегати від усіх епархій та активних церковних братств. Всі вони репрезентували цілу палітру поглядів та світоглядів – від тих, хто наполягав на збереженні непорушної єдності з Московським патріархатом, до ревних поборників негайного створення самостійної та незалежної Української Церкви.

Провідним питанням, що домінувало в порядку денному та стало першочерговим для розгляду вже на першій сесії Всеукраїнського православного церковного собору, безумовно, була проблема надання

Українській православній церкві автокефального статусу. Саме ця дилема перетворилася на головний камінь розбрату, спричинивши глибокі та непримиренні суперечності між двома протилежними таборами: адептами повної незалежності українського православ'я та їхніми опонентами, які наполягали на збереженні канонічної підлеглості Московському патріархату [17].

Після жорстких дебатів та подальшого голосування, що відбулося у доленосний день 19 січня 1918 року, переважна більшість делегатів підтримала цю пропозицію, набравши вражаючі 94 голоси на її підтримку. Таким чином, перший етап роботи Всеукраїнського православного церковного собору добіг кінця, не принісши жодних відчутних практичних наслідків, а починання патріотично налаштованої української фракції зазнало нищівної поразки. Це рішення завдало важкого удару по планах прихильників церковної незалежності та на значний період часу суттєво загальмувало процес становлення та оформлення помісної Української Православної Церкви. Підсумки першого засідання цього історичного Собору виявилися глибоко незадовільними для всіх без винятку учасників цього напруженого церковного конфлікту.

З одного боку, національно орієнтовані українські делегати висували категоричні звинувачення на адресу прихильників Московського патріархату у неправомірному припиненні роботи сесії, у цілеспрямованому перешкоджанні розгляду доленосних питань та у свідомій, спланованій диверсії проти роботи цього найважливішого церковного зібрання. З іншого боку, опозиційна проросійська фракція прагнула будь-якими засобами знецінити та дискредитувати саму ідею Собору, глузливо та презирливо тавруючи його як «низькопробний мітинг» або ж навіть як «карикатурну пародію на справжнє церковне зібрання».

Отже, попри колосальне емоційне напруження, що панувало, активне втручання та залучення владних структур, а також титанічні зусилля, докладені патріотично налаштованими українськими церковними та громадськими діячами, перша сесія Всеукраїнського Православного Церковного Собору виявилася абсолютно безплідною з точки зору реальних досягнень. Йому так і не вдалося реалізувати своє найголовніше призначення – окреслити та затвердити остаточний канонічний статус Української Церкви, а також закласти фундамент для повноцінного процесу її автокефалізації.

Факт проведення самого Собору став яскравим свідченням того, що українські національно-орієнтовані сили здатні були не лише чітко формулювати власну позицію, але й рішуче та наполегливо її обстоювати. Саме після цієї значущої сесії вони дійшли глибокого переконання, що

здобуття повної церковної самостійності можливе виключно шляхом безперервного суспільного тиску, ефективної самоорганізації вірян та активної підтримки з боку державної влади [2, с. 176].

На початковому етапі свого правління гетьманський уряд не виявив однозначної та чітко артикульованої позиції стосовно життєво важливого для України питання про церковну автокефалію. З одного боку, він декларував курс на реставрацію традиційних, історично вкорінених взаємин між церковною і світською владою, що було характерно для попередніх епох. З іншого ж боку, гетьман виявляв прихильність до концепції поступової, але неухильної українізації православного віросповідання. Цей підхід цілком узгоджувався з національними та державницькими пріоритетами новоутвореної Української Держави, сприяючи її консолідації.

Як Гетьман Павло Скоропадський, так і міністр сповідань Василь Зінківський вбачали у Всеукраїнському Православному Церковному Соборі визначальний інструмент для трансформації церковного життя, котре упродовж двох століть демонструвало стагнацію та перебувало під перманентним впливом імперської русифікаційної політики. Проте, на первинному етапі, державні інституції виявилися неспроможними повною мірою реалізувати власну концепцію церковних перетворень.

Відтак, обрання митрополита Антонія (Храповицького), який був ревним противником ідеї української церкви викликало незадоволення серед світських владних кіл. У відповідь на цей розвиток подій, уряд звернувся до Патріарха Московського Тихона з клопотанням про незатвердження результатів обрання Антонія. Однак Патріарх рішуче відхилив українські звернення. У відповідь українська влада ухвалила рішення не визнавати легітимності виборів київського митрополита до їх офіційної апробації ВПЦС, що стало ефективним важелем тиску на церковну ієрархію [4, с. 177].

Всупереч очікуванню гетьманської адміністрації, друга сесія Собору увінчалася тріумфом проросійської фракції. Було офіційно ратифіковано обрання митрополита Антонія (Храповицького) на Київську і Галицьку кафедру, тоді як ініціативи уряду щодо інституціоналізації окремої юрисдикції верховної церковної влади в Україні було рішуче відхилено. Понад те, Собор не лише не схвалив концепцію автономії чи автокефалії, але й суттєво редукував компетенцію Міністерства сповідань, тим самим де-факто заперечивши легітимне право держави на інтервенцію у внутрішньоцерковні процеси [12, с. 177–178].

Відтак, друга сесія Всеукраїнського православного церковного собору (ВПЦС) продемонструвала значне зміцнення позицій консервативно налаштованого, проросійського духовенства. Опираючись на підтримку

Московського патріархату, цьому угрупованню вдалося ефективно нейтралізувати державні ініціативи гетьмана Скоропадського, спрямовані на розбудову самостійної української церковної структури.

За обставин, коли щойно утверджена гетьманська влада ще не встигла повністю консолідувати свої позиції та встановити ефективний контроль над усіма сферами державного життя, друга сесія Всеукраїнського православного церковного собору (ВПЦС) перетворилася на тріумфальне досягнення проросійської церковної фракції, яку очолював митрополит Антоній (Храповицький). Відсутність виразного державного контролю та політичного тиску створила сприятливі умови для консолідації консервативних сил, основною метою яких було збереження юрисдикційної підпорядкованості Української Церкви Московському патріархатові.

Під безпосереднім проводом митрополита Антонія було розгорнуто системну кампанію з усунення представників проукраїнського духовенства з ключових церковних структур. Ця політика забезпечила монополізацію владних повноважень у межах Собору проросійським блоком, що призвело до фактичного встановлення одностороннього контролю над усіма рішеннями, які стосувалися як внутрішнього церковного життя, так і його взаємин із державною владою.

Результатом роботи другої сесії Всеукраїнського Православного Церковного Собору (ВПЦС) стала низка постанов, що чітко демонстрували промосковську орієнтацію та були повністю позбавлені будь-яких ознак компромісності. Ці акти консолідували гегемонію Російської православної церкви на теренах України, що, по суті, означало інституційний провал зусиль з українізації церковної сфери. Такий розвиток подій можна інтерпретувати як апогей московської церковної стратегії в Україні, котра, спираючись на традиціоналістські погляди кліру, спромоглася реставрувати свій вплив без прямого втручання політичних інститутів Росії.

Водночас, Гетьманський уряд Павла Скоропадського, послідовно дотримуючись проголошеного принципу невтручання у внутрішні справи Церкви, уникнув адміністративного чи силового тиску на перебіг Собору. Світська влада обмежилася функцією спостерігача, демонструючи повагу до автономності церковних рішень, попри їхню розбіжність з офіційною державною лінією [18, с. 178].

Урочисте відкриття Собору відбулося в стінах величного Успенського собору Свято-Успенської Києво-Печерської лаври, де була звершена помпезна Божественна літургія. Ця знаменна подія символізувала не лише початок роботи чергової сесії вищого церковного зібрання, а й слугувала яскравим свідченням згуртування та консолідації вищої церковної ієрархії. У своєму програмному зверненні митрополит Антоній (Храповицький)

настійно закликав делегатів до прояву взаємної терпимості, глибокого порозуміння та активного запобігання міжособистісним конфліктам, акцентуючи увагу на життєвій необхідності "нівелювання всіх суперечностей задля збереження непорушної загальноцерковної єдності" [11, с. 178].

Однак, за фасадом цих миролюбних декларацій та публічних закликів до примирення, чітко проступала інша, більш прагматична та стратегічна інтенція – остаточне та беззаперечне закріплення позицій промосковського духовенства і беззастережне гарантування канонічної нерозривності зв'язків з Російською православною церквою. Відтак, третє пленарне засідання Всеукраїнського Церковного Собору (ВПЦС), попри показну стабільність та відсутність будь-якої відкритої конфронтації, мало на меті не лише підсумувати результати попередніх обговорень, але й інституціоналізувати, тобто офіційно закріпити, проросійський вектор розвитку церковної політики на теренах України.

Наслідком такої позиції стало суттєве ускладнення взаємин між урядом Павла Скоропадського та церковною ієрархією. Церква, підпадаючи під зростаючий вплив митрополита Антонія, дистанціювалася від державних структур, демонструючи прихильність до російського православ'я та ігноруючи спроби уряду сформувати автохтонну релігійну політику.

Таким чином, під впливом митрополита Антонія Церква поступово втрачала ознаки національної інституції, трансформуючись на опору російського церковного та ідеологічного впливу в межах Української Держави [15, с. 178–179].

Загалом, слід констатувати, що відповідно до постанов Всеукраїнського Православного Церковного Собору, які отримали схвалення Всеросійського Собору та Московського Патріарха, Православна Церква на теренах Української Держави набула статусу обмеженої церковної автономії, залишаючись при цьому під юрисдикцією Московського Патріархату. Проте, ця домовленість носила переважно формальний характер і не забезпечувала реальної незалежності українського церковного життя.

Таким чином, попри наявність зовнішніх ознак автономії, українське православ'я наприкінці 1918 року фактично зберігало підпорядкування Московському патріархату, а перспективи здобуття повної автокефалії видавалися віддаленими й малоімовірними.

На етапі підготовки та безпосереднього проведення доленосного Всеукраїнського Православного Церковного Собору, ключову роль у формуванні національно-церковної політики відігравала вагома інституція – Всеукраїнська Православна Церковна Рада (ВПЦР). Вона функціонувала як провідний координаційний та ініціативний осередок українського церковного руху. Саме ця впливова структура мала на меті спрямувати

роботу Собору в русло національного відродження та рішуче сприяти поступу до повного утвердження автокефалії Української Православної Церкви.

Проте, незважаючи на ці відчутні перешкоди та репресивні заходи, українські національно-церковні діячі та політичні кола не припиняли своєї інтенсивної роботи, невпинно віднаходячи нові шляхи для інституціоналізації та утвердження національної церковної незалежності.

Показово, що починаючи вже з літа 1918 року, світський уряд фактично перебрав на себе функцію головного адвоката та єдиного реального захисника ідеї автокефалії, докладаючи значних зусиль для її юридичного закріплення на державному рівні [18, с. 33–44].

Таким чином, у другій половині 1918 року провідну роль у боротьбі за створення самостійної та помісної Української Православної Церкви перейняли саме державні інституції та урядовий апарат, а не безпосередньо церковні структури. Натомість, Всеукраїнська Православна Церковна Рада, позбавлена будь-яких дієвих важелів впливу, поступово втратила свою політичну вагу та організаційне значення, опинившись на маргінесі суспільно-церковного життя.

Сходження митрополита Антонія (Храповицького) на Київський архіпастирський престол у 1918 році стало справжнім вододілом, ключовою віхою в релігійно-політичному житті України. Цей вибір, по суті, остаточно закріпив панування промосковських угруповань серед верхівки духовенства і спровокував неприховане протистояння будь-яким спробам утвердження української церковної самостійності [15, с. 126].

Однак кардинальні зміни на політичній арені перекреслили ці плани. Крах гетьманського режиму, розгром державного будівництва Української Держави та прихід до керма влади Директорії УНР зробили втілення цих задумів абсолютно неможливим. За цих нових, надзвичайно складних політичних обставин, питання розбудови помісної національної Церкви знову відійшло на периферію, втративши свою першочерговість. Воно поступилося пріоритетом запеклій боротьбі за саме виживання української державності, за збереження національного суверенітету перед обличчям загрозливих історичних викликів.

Література:

1. Андрусишин В. І. Церква в Українській державі 1917–1920 рр. (доба директорії, УНР); [Навч. Посібник]. К.: Либідь, 1997. 176 с.
2. Білодід О. Помилявся я двічі. Про останнього гетьмана України та військ козацьких Павла Скоропадського // Україна. 1991. № 23. С. 26–32.
3. Бойко А. А. Часопис "Церковно-общественная мысль" у контексті преси православної церкви 1917–1918 років. Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=31>

4. Горелов В. Роль гетьмана Павла Скоропадського в створенні Окремої Сердюцької дивізії як основи українських гвардійських частин // Гетьман Павло Скоропадський та Українська держава 1918 року: Наук. зб., присвяч. 125-річчю від дня народження Гетьмана П.Скоропадського та 80-річчю проголошення Української Держави 1918 року. К., 1998. 242 с.

5. Деникин А. Очерки русской смуты. Белое движение и борьба добровольческой армии. Май – октябрь 1918. Воспоминания, мемуары. Минск, 2002. Режим доступу: <http://www.magister.msk.ru/library/history/xx/denikin/denia003.ht>

6. Забзалюк Д. Капеланство доби Української Центральної Ради // Мандрівець. 2008. № 7. С. 44–48.

7. Кавчак М. Канонічне життя УАПЦ і шлях виправлення // Українська автокефалія, 15 жовтня 2008 року. Режим доступу: <http://old.risu.org.ua/ukr/study/religdigest/article%3b25174>

8. Кудлай О. Б. Законотворча діяльність українських урядів доби гетьмана П. Скоропадського в галузі освіти і культури (за матеріалами газети «Державний Вісник») // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контро версії. Всеукраїнська наукова конференція 19-20 травня 2008 р. Збірник. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2008. 320 с.

9. Кульчицький С.В. Українська держава часів гетьманщини // УІЖ. 1992. № 7 – 8. С. 60 – 79.

10. Мироненко О. Крах маріократії П.Скоропадського // Українське державотворення. Невитребуваний потенціал; [Словник-довідник]. К.: Либідь, 1997. С. 252-260

11. Реєнт О. П. Павло Скоропадський. К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2003. 304 с.

12. Обід у Ясновельможного Пана Гетьмана. Відродження. 1918. 7 листопада (25 жовтня). Ч.179. С.5.

13. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917-грудень 1918 / гол. ред. Ярослав Пеленський. Київ; Філадельфія, 1995. 495 с. Режим доступу: <http://mnib.malorus.org/kniga/177/>

14. Ткачук О.В. Український церковно-православний рух у 1919 р. Режим доступу: http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/3_2004/articles//stat33.html

15. Ульяновський В. І. Відновлення соборноправності Православної церкви в Україні 1918 р.: два церковно-політичні контексти. // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контро версії. Всеукраїнська наукова конференція 19-20 травня 2008 р. Збірник. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2008. 320 с.

16. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку; [В.Ф. Солдатенко (керівник)]. К.: Парламентське вид-во, 2007. 576с.

17. Українська держава (квітень-грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах. Т.2 / упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. Київ: Темпора, 2015. 412 с.

18. Швидкий В. П. Посольство Олександра Лотоцького та його заходи щодо визнання незалежності української церкви (Константинополь, 1918 – 1920 роки). // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Вип. 14. К., 2005. С. 33–44.

References

1.Andrusyshyn V. I.(1997). Tserkva v Ukrainskii derzhavi 1917-1920 rr. (doba dyrektorii, UNR); [The Church in the Ukrainian State 1917-1920.]. [Navch. Posibnyk]. K.: Lybid, 1997. 176 s. [in Ukrainian].

2. Bilodid O.(1991). Pomyliavsia ya dvichi. Pro ostannoho hetmana Ukrainy ta viisk kozatskykh Pavla Skoropadskoho. [I was wrong twice. About the last hetman of Ukraine and the Cossack troops, Pavlo Skoropadsky]. // Ukraina. S. 26-32. [in Ukrainian].

3.Boiko A. A. ().Chasopys "Tserkovno-obshchestvennaia mysl" u konteksti presy pravoslavnoi tserkvy 1917–1918 rokiv. [The magazine "Church-Social Thought" in the context of the Orthodox Church press in 1917–1918.]. Rezhym dostupu: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=31>. [in Ukrainian].

4.Horielov V. (1998). Rol hetmana Pavla Skoropadskoho v stvorenni Okremoi Serdiutskoi dyvizii yak osnovy ukrainskykh hvardiiskykh chastyn. [The role of Hetman Pavlo Skoropadsky in the creation of the Separate Serdyutsk Division as the basis of the Ukrainian Guards units]. // Hetman Pavlo Skoropadskyi ta Ukrainska Derzhava 1918 roku: Nauk. zb., prysviach. 125-richchiu vid dnia narodzhennia Hetmana P.Skoropadskoho ta 80-richchiu proholoshennia Ukrainskoi Derzhavy 1918 roku. K., 242 s. [in Ukrainian].

5. Denykyn A. (2002).Ocherky russkoi smuty. Beloe dvyzhenye y borba dobrovolcheskoi armyy. Mai – oktiabr 1918. [Essays on the Russian turmoil. The White Movement and the Struggle of the Volunteer Army. May - October 1918.].Vospomynania, memuary. Mynsk. Rezhym dostupu: <http://www.magister.msk.ru/library/history/xx/denikin/denia003.ht>[in Russian].

6. Zabzaliuk D. (2008). Kapelanstvo doby Ukrainskoi Tsentralnoi Rady [Chaplaincy during the Ukrainian Central Rada]. // Mandrivets. S. 44–48. [in Ukrainian].

7. Kavchak M. Kanonichne zhyttia UAPTs i shliakh vypravlennia. [Canonical life of the Ukrainian Orthodox Church and the path of correction]. // Ukrainska avtokefaliia, 15 zhotvnia 2008 roku. Rezhym dostupu: <http://old.risu.org.ua/ukr/study/religdigest/article%3b25174>. [in Ukrainian].

8. Kudlai O. B. (2008). Zakonotvorcha diialnist ukrainskykh uriadiv doby hetmana P. Skoropadskoho v haluzi osvity i kultury (za materialamy hazety «Derzhavnyi Visnyk») [Legislative activity of Ukrainian governments during the era of Hetman P. Skoropadsky in the field of education and culture (based on materials from the newspaper "State Gazette")]/Hetmanat Pavla Skoropadskoho: istoriia, postati, kontro versii. Vseukrainska naukova konferentsiia 19-20 travnia 2008 r. Zbirnyk. K.: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihiy. 320 s. [in Ukrainian].

9.Kulchytskyi S.V. (1992). Ukrainska Derzhava chasiv hetmanshchyny. [The Ukrainian State during the Hetmanate]. // UIZh. № 7 – 8. S. 60 – 79. [in Ukrainian].

10.Myronenko O. (1997). Krakh mariokratii P.Skoropadskoho [The collapse of P. Skoropadsky's mariocracy]. // Ukrainske derzhavotvorennia. Nevytrebuvanyi potentsial; [Slovnyk-dovidnyk]. K.: Lybid. S. 252-260. [in Ukrainian].

11.Reient O. P. (2003). Pavlo Skoropadskyi. [Pavlo Skoropadsky]. K.: Vydavnychiy dim "Alternatyvy". 304 s. [in Ukrainian].

12. Obid u Yasnovelmozhnoho Pana Hetmana. [Lunch at the Hetman's.]. Vidrozdhe-
nnia. (1918). 7 lystopada (25 zhovtnia). Ch.179. S.5. [in Ukrainian].

13. Skoropadskyi P. (1995).Spohady. Kinets 1917 - hruden 1918. [Memories. End of 1917-December 1918]. Kyiv; Filadelfiia, 493 s. Rezhym dostupu: <http://mnib.malorus.org/kniga/177/>[in Ukrainian].

14. Tkachuk O.V. Ukrainskyi tserkovno-pravoslavnyi rukh u 1919 r. [Ukrainian Orthodox Church Movement in 1919] Rezhym dostupu: http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/3_2004/articles//stat33.html. [in Ukrainian].

15. Ulianovskyi V. I. (2008). Vidnovlennia sobornopravnosti Pravoslavnoi tserkvy v Ukraini 1918 r.: dva tserkovno-politychni konteksty. [Restoration of the Orthodox Church's Conciliar Right in Ukraine in 1918: Two Church-Political Contexts.]. // Hetmanat Pavla Skoropadskoho: istoriia, postati, kontro versii. Vseukrainska naukova konferentsiia 19-20 travnia 2008 r. Zbirnyk. K.: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihiy. 320 s. [in Ukrainian].

16. Ukrainskyi vybir: politychni systemy KhKh stolittia i poshuk vlasnoi modeli suspilnoho rozvytku; [V.F. Soldatenko (kerivnyk)] (2007.). [Ukrainian Choice: Political Systems of the 20th Century and the Search for Our Own Model of Social Development]. K.: Parlamentske vyd-vo, 576 s. [in Ukrainian].

17. Ukrainska Derzhava (kviten-hruden 1918 roku). Dokumenty i materialy. (2015). [Ukrainian State (April-December 1918). Documents and materials.]. U dvokh tomakh. T.2 / uporiad.: R. Pyrih (kerivnyk) ta in. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].

18. Shvydkyi V. P. Posolstvo Oleksandra Lototskoho ta yoho zakhody shchodo vyznannia nezalezhnosti ukrainskoi tserkvy (Konstantynopol, 1918 – 1920 roky). (2005). [The Embassy of Oleksandr Lototsky and his measures to recognize the independence of the Ukrainian Church (Constantinople, 1918–1920).]. // Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky. Vyp. 14. K., S. 33–44. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 13.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.02.2026